

Cinsiyet Açısından Siyasal Katılım

Political Participation by Gender

Vahap ULUÇ

*Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, İİBF,
Kamu Yönetimi Bölümü, ulucvahap@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-2782-4451>*

Makale Başvuru Tarihi: 18.01.2022

Makale Kabul Tarihi: 21.04.2022

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Ayşe KÜÇÜK

*Doktorant, Harran Üniversitesi, SBE,
Kamu Yönetimi A.B.D., ayse91kucuk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3085-9388>*

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Cinsiyet,
Toplumsal Cinsiyet,
Siyasal Katılım,
Oy Verme Davranışı,
Uyarılmış Katılım,

Cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki fiziksel özellik farklılıklarını ifade etse de kadın ve erkek sosyolojik ilişkilerle birbirine bağlanmış, bu sosyolojik ilişkiler tarafından tanımlanmıştır. Kadın ve erkek, bu bağlamda cinsiyet özelliklerinin ötesinde toplumun kendileri için belirlemiş olduğu roller ve beklentiler tarafından kimlik kazanmışlardır. Kadın ve erkeğin bu toplumsal konumları aynı zamanda onların siyasal tutum ve davranışlarını da biçimlendirmektedir. Siyaset bilimi literatüründe kadın ve erkeklerin siyasal tutum ve davranışları önemli bir konuyu oluşturmaktadır. Bu çerçevede, bu çalışmanın amacı, cinsiyet özellikleri açısından kadın ve erkeklerin siyasal katılım özelliklerini ortaya koymaktır. Çalışmanın sonuçlarına göre, kadınlar hem dar hem de geniş anlamda erkeklere göre daha az siyasal katılımında bulunmaktadır. Erkeklere göre daha az oy verme davranışında bulunan kadınlar, aynı zamanda erkeklere göre siyasete daha az ilgi göstermekte, daha az bilgiye sahip olmakta ve daha az eylemde bulunmaktadır. Siyasal değerleri açısından da kadınlar erkeklere göre daha muhafazakâr bir eğilim içindedirler. Bununla birlikte, kadınlar, eğitim düzeyleri ve sosyo-ekonomik koşulları iyileştiği ölçüde daha katılımcı bir tutum içine girmekte ve siyasal değerlerinde daha liberal bir eğilim sergilemektedirler.

ABSTRACT

Keywords:

Sex,
Gender,
Political
Participation,
Voting Behavior,
Induced
Participation,

Although gender indicates the differences between man and woman in terms of physical characteristics, man and woman are connected to each other with sociological relationships, and are defined through these sociological relationships. In this context, man and woman have acquired their identities through the roles and expectations of the society beyond their characteristics related to gender. Societal positions of the man and woman also form their political attitudes and behaviors. Political attitudes and behaviors of the man and woman constitute an important subject in the political sciences literature. In this frame, the objective of this study is to find out the political participation characteristics of man and woman as regards their gender characteristics. Based on the results of the study, women's political participation is less as compared to men in both broad and narrow senses. Women display the voting behavior less as compared to men, and they are also less interested in politics than men, are less informed in this area, and they have actions to a lesser degree. Also, as regards their political values, women tend to be more conservative than men. Together with this, women adopt more participatory attitudes with the increasing level of education and socio-economic conditions, and display more liberal tendency in their social values.

1. GİRİŞ

Sosyal bilimler literatüründe cinsiyet kavramı erkek ve kadın olmanın biyolojik yönünü ortaya koyan bir kavram olsa da zamanla toplumun kadına ve erkeğe yüklediği kültürel anlamlar, bu kavramın yeniden ele alınmasını gerektirmiştir. 1970'lerden itibaren “kadın”ın, sosyolojinin araştırma konuları arasına girmeye başlamasıyla cinsiyet kavramı, bilimsel çalışmaların konusu haline gelmiştir. Yapılan araştırmalar siyasi tutum ve davranışlar konusunda iki cins arasında ciddi tutum farklılıklarının olduğunu göstermektedir. Bunda temel belirleyici unsur, her iki cinsin yüklenmiş roller olmaktadır. Buna göre kadın ve erkek, doğuştan (biyolojik olarak) farklı olmakla beraber, bu farklılık toplumsallaşma sürecinde toplum tarafından yeniden yorumlanarak sosyolojik bir nitelik kazanmaktadır. Kadın ve erkek arasında ortaya çıkan bu farklılık, onların tutum ve davranışlarında, ilgi ve beklentilerinde de farklılıklar ortaya çıkarmaktadır. Birçok açıdan “farklı” olan bu iki cins’in siyasi tutum ve davranışları, siyasi ilgi ve bilgi düzeyleri ve nihayetinde siyasi katılma düzeyleri de farklı olacaktır. Bu bağlamda siyasi katılmayı etkileyen birçok faktör bulunmakla birlikte bunların içinde cinsiyet ayrı bir önem taşımaktadır.

Bu çalışma, siyasi katılımı cinsiyet faktörü bağlamında tanıtıcı bir araştırma yöntemi açısından ele almaktadır. Bu bağlamda, çalışma genel olarak üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasında ne gibi ayrımların olduğu açıklanmaktadır. İkinci bölümde siyasi katılım kavramı ele alınmaktadır. Son bölümde ise cinsiyetin dar ve geniş anlamda siyasi katılım üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Siyasi katılım kavramı, hem geniş anlamda hem de dar anlamda daha önce yapılmış çalışmalardan elde edilen veriler ışığında değerlendirilmektedir.

2. CİNSİYET VE CİNSİYETİN TOPLUMSALLAŞMASI

Sosyologlar cinsiyet terimini erkek ve kadın arasındaki fiziksel ve biyolojik farklılıkları ifade etmek için kullanılmaktadırlar (Slattery, 2014:341). Buna göre, cinsiyet terimi kadın ve erkek olarak ikili bir sınıflandırmaya denk düşer (Dökmen, 2009:21). Bu sınıflandırma basit bir şekilde biyolojik bir sınıflandırma gibi görünse de kadın ve erkeğe yüklenen değerler biyolojik cinsiyetin ötesinde, toplumsal bir kurgu olarak ele alınmaktadır. Biyolojik cinsiyet ile açıklanamayan bu “kurgu” süreci ise toplumsal cinsiyet ile ifade edilmektedir.

Cinsiyet terimi, kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade ediyorken toplumsal cinsiyet (gender) kadın ya da erkek olmanın kültürel yönünü ve kültürel beklentileri ifade eder (Dökmen, 2009:20). Toplumsal cinsiyet, bireyin biyolojik cinsiyetinin ötesinde toplum ve kültür tarafından belirlenen sosyal bir kategoridir. Örneğin duygusal olma, kibar ve zarif olma gibi özellikler kadınsı olarak değerlendirilirken; güçlü olma, cesur ve sert olma gibi özellikler erkeksi olarak değerlendirilir. Bu kategorileştirme biyolojik değil, toplumdur.

Günlük yaşamda ve dilde genellikle herhangi bir ayrıma gidilmezken, bilimsel olarak cinsiyet temelinde ikili bir ayrıma gidilen kadın ve erkek tanımlamaları, bilim dünyasında cinsiyet ve toplumsal cinsiyet terimleri ile adlandırılarak birbirinden ayrı tutulmaktadır. Toplumsal cinsiyet (gender) kavramını sosyolojiye dâhil eden Ann Oakley, 1972 yılında yayımlanan “*Sex, Gender and Society*” adlı çalışmada cinsiyetin biyolojik açıdan kadın ve erkek ayrımını anlattığını; toplumsal cinsiyetin ise toplum tarafından inşa edildiğini ve eşit olmayan bir duruma göndermede bulunduğunu belirtmektedir (Oakley, 1972’den Akt.: Vatandaş, 2007:31). Kısacası, toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak, toplum tarafından belirlenen, dolayısıyla biyolojik cinsiyet gibi evrensel olmayan ve toplumdaki topluma değişebilen “*cinsiyet konumu*” veya “*cins kimliği*”dir (Berktaş, 1996:16).

Bütün toplumlar her iki cinsiyete de farklı rol ve işlevler atfederek kültürel bir kadın-erkek kimliği inşa eder. Cinsiyet temelinde ayrılan bu roller, ataerkil toplum yapısı ve kadına atfedilen bazı olumsuz özellikler, hayatın her alanında davranış farklılıklarına neden olduğu gibi siyasi katılım konusunda da farklılıklara neden olmaktadır.

2.1. Toplumsal Konum Açısından Cinsiyet

Tarihsel süreç boyunca toplumsal hayatın içinde kadının erkeğe göre daha edilgen bir pozisyonda olduğu bilinmektedir. Kadının daha edilgen duruşu kadın ile erkek arasındaki ilişkilerin bir sonucudur. Kendini kadından güçlü gören erkek, kadını sürekli kamusal alandan uzak tutmaya çalışmıştır (Kandiyoti, 2015:125; Tekeli, 1982:55). Dolayısıyla toplumsal değerler, toplumsal anlayışı oluşturan normlar “*erkek dili*”nin ürünüdür.

Yüzyıllara dayanan kadın ve erkek arasındaki ilişki biçimi ve erkek egemen anlayış, erkeklerin daha çok kamusal hayatın içinde yer alan kadınların ise ev işleri ile ilgilenen farklı iki cinsiyet olarak algılanması sonucunu doğurdu. Kadınların daha muhafazakâr bir tutum içinde olmaları ve ev işlerine daha yatkın bir eğilim göstermeleri büyük ölçüde bu ilişkinin sonucudur.

Günümüz modern toplumlarda cinsiyet ilişkilerini anlamak için geleneksel toplumlardaki cinsiyet ilişkilerinin nasıl yapılandığını incelemek gerekmektedir. Geleneksel toplumlarda cinsiyet (kadın-erkek) ilişkilerini belirleyen öğeler, inançlar ve kültürel değerler iken; modern toplumlarda ekonomi ve üretim ilişkileridir (Bhasin, 2003:30-39). Bu bağlamda geleneksel toplumdaki modern topluma geçişte ve cinsiyet ilişkilerinin değişmesinde iki önemli olgu belirleyici olmuştur: Tarım devrimi ve sanayi devrimi.

Bazı feminist kuramcılara göre geleneksel toplumlar (tarım devriminden önceki toplumlar) kadın ve erkeğin statülerinin eşit olduğu, hatta kimi zaman kadının egemen olduğu anaerkil toplumlardır (Marini, 1990:96). Bu kuramcılara göre kadının sahip olduğu doğurganlık özelliği, onun erkek karşısındaki saygınlığını arttırmaktaydı (Arat, 1986:21). Buradan hareketle bu kuramcılar “*kadınların daima, tarihin her döneminde ezilen bir grup oldukları savı geçerli değildir*” (Tekeli, 1988:30) tespitinde bulunmaktadır.

Anaerkil kabul edilen toplumlarda da cinsiyetten kaynaklanan bir iş bölümünün varlığı bilinmektedir. Avcılık gibi kas gücü gerektiren işler erkek tarafından, toplayıcılık ise kadınlar tarafından yapılmaktaydı (Meulenbent, 1987:20; Marini, 1990:96). Büyük ölçüde kadın merkezli kabul edilen bu dönemdeki düzenin anaerkil olduğu düşünülmektedir (Bhasin, 2003:36). Ancak kadının bu “*üstün*” statüsünün, tarım devrimi sonrası yerleşik hayata geçişe paralel olarak özel mülkiyetin, ataerkil ailelerin, sınıfların ve devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte değiştiği (Tekeli, 1988:30) kabul edilmektedir.

Tarımda karasabanın kullanılmaya başlanması ile kadınlar, üretim sürecinin dışında kalmıştır. Çünkü karasabanın kullanımı erkeğin kas gücünü gerektirmekteydi. Karasaban sayesinde tarımsal üretimi gerçekleştiren erkek, kadının yerini almıştır (Michell, 1993:17). Diğer bir ifadeyle üretim araçlarına sahip olan erkek, kadının üretime katkısını ev işleri ile sınırlandırmıştır. Ancak bu “*sınırlandırma*” sanayi devrimi ile birlikte kısmen ortadan kalkmıştır.

Sanayileşme ile birlikte kadın, kamusal hayatın içinde yer almaya başlamıştır. Sanayileşme, kadını özel alandan tecrit ederek, işyeri ile evi birbirinden ayırmıştır (Donovan, 2015:25). Kadının fabrikalarda çalışması ve kamusal alandaki görünürlüğünün artması ile cinsiyet temelli iş bölümü yeniden şekillenmeye ve toplum modern olana doğru evrilmeye başlamıştır. Ancak modern toplumlarda kadın ücretli bir işte çalışsa da bu durum onu ev kadınlığı ve annelik rolünden tamamen koparmamış, aksine ona ikili bir sorumluluk yüklemiştir. Kadın artık hem çalışma yaşamında bulunmuş hem de ev içi işleri yerine getirmeye başlamıştır.

Seküler dünya, kadını kamusal alanın dışında tutmak suretiyle kutsallaştıran din anlayışından kurtarmaya çalışmış ancak ironik bir şekilde kadın bedeni üzerinde kendi kutsalını bu sefer kendisi yaratarak kadını evin içine hapsedmiştir. Örneğin Türk ulus devleti kurulduğunda amaç, kadını bedeni üzerinden kutsallaştırarak sosyal hayatın dışında tutan mevcut dini anlayışın bu uygulamalarına karşı özgürleştirmektir. Ancak Türk modernleşmesinde kadının kazandığı yeni konum iyi bir eş, iyi bir anne ve vatansever bir yurttaş olmak oldu (Yeğenoğlu, 1995:182).

Diğer taraftan sanayileşme ile birlikte, kadın-erkek ilişkilerinde olumlu gelişmeler de yaşanmıştır. İşçi sınıfının içinde yer almaya başlaması, birtakım olumsuzlukları (*eşit olmayan ücret, ayrımcılık, vb.*) beraberinde getirirse de kadınlar, toplu eylemler başlatarak haklarını arama yoluna gitmişlerdir. Kadınların istihdam alanındaki bu hak arama çabaları zamanla hukuk, eğitim, siyaset gibi alanlara da yansımıştır. Tüm bunlar cinsiyet ilişkilerini ve geleneksel cinsiyet rollerini de değiştirmiştir. Günümüzün modern toplumunda erkeklerin yaptığı bazı işler (*şoförlük, tamirat işleri, vb.*) kadınlar tarafından; kadınların yaptığı bazı işler de (*temizlik, yemek yapma, vb.*) erkekler tarafından yapılmaya başlanmıştır (Küçük, 2020:28).

Modern toplumlarda kadın, eğitim seviyesini arttırarak kamusal alanda daha fazla kendini kanıtlama şansını elde etmiş ve erkek karşısında belli bir konum yakalamışsa da “*ataerkil ideoloji*” hala etkinliğini korumaktadır. Dolayısıyla modern toplumlarda kadının erkekle eşit bir statüde yer aldığını, dışlanmadığını, ayrımcılığa uğramadığını, “*öteki*”leştirilmediğini söylemek pek de mümkün olmamaktadır.

2.2. Ekonomik Konum Açısından Cinsiyet

Cinsiyet ilişkileri ve cinsiyete dayalı iş bölümü, toplumsal yapıyı etkilediği gibi ekonomik yaşamı da etkilemektedir. Kadınların ücretli bir işte çalışmalarının başlangıcı olan sanayi devriminden günümüze kadar gelinen süreçte cinsiyetlerinden dolayı kadınlar erkekler karşısında her zaman dezavantajlı olmuşlardır. İşyerinde ayrımcılık, mobbing, taciz vb. durumlardan mağduriyet yaşayanlar genelde kadınlar olmuştur.

Kapitalizm öncesi toplumlarda üretim süreci kamusal/özel olarak ayrışmamıştı. Kadın, cinsel iş bölümü gereğince “*ev işi*” olarak sınıflandırılan toplayıcılık, hayvan besleme, çocuk bakımı vb. görevleri yerine getirmekteydi. Kadınların kitlesel olarak üretim sürecine dâhil olmaları sanayi devrimi ile birlikte olmuştur. Kapitalist üretim biçimi, feodal ilişkilerin içinden doğmuştur. Kapitalist toplumla birlikte, özel alan ile kamusal alanın birbirinden ayrılmasının bir sonucu olarak kadının sömürülen ve ezilen bir grup olması nedeniyle “*ezilmişliği*” insanlık tarihinde bilinen en ileri boyutlara ulaşmıştır (Tekeli, 1982:45-63). Sanayi devriminin başından beri kadına ve erkeğe farklı çalışma alanları sunulmuş; genellikle kadınlar sık sık iş değiştirmek durumunda kalmışlardır (Sevim, 2005:37). İşverenler anne olmayı adeta bir suç saymış; evli, çocuklu ve hamile kadınlara iş vermekten imtina etmişler ya da işten çıkarmaya çalışmışlardır (Taylan, 1975:73).

Sanayi devrimi, bugünün “*ev kadınlığı*”nın ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır (Bhasin, 2003:47). Sanayi öncesi toplumlarda üretim faaliyeti ile ev işleri birbirinden ayrılmamıştı. Atölyeler evlerin içinde olur ve ailenin tüm fertleri üretim sürecine katkıda bulunurdu. Dolayısıyla kadınlar da üretim sürecinin önemli bir parçasını oluşturmaktaydı. Sanayileşme ile birlikte ev ve işyeri birbirinden ayrılınca bu durum değişmiştir. Bunda en büyük etken, üretimin fabrikalara taşınmasıdır. İş, artık belli bir görev için istihdam edilen bireyler tarafından yapılmaya başlanmıştır. Örneğin baba fabrikada çalışırken, eş ve çocuklar da hizmetkâr veya çiftçilik işlerinde çalıştırılmak üzere işe alınmaktaydı. Böylece ev ile işyeri arasındaki ayırım, kesinlik kazanmıştır. Kadınlar artık eve ait değerlerle ilişkilendirilmeye başlanmıştır. “*Kadının yeri evidir*” düşüncesi bu süreçte doğmaya başlamıştır (Giddens, 2000:339).

Ev yaşamı ile özdeşleştirilen kadınların ev dışındaki işleri de çoğunlukla aile içindeki işlerinin bir uzantısı olmaktadır. Örneğin anaokulu öğretmenlerinin, hosteslerin ve hemşirelerin çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır. Otorite ve güç gerektiren mesleklerin erkeklere; bakma, besleme ve hizmetle ilişkili mesleklerin ise kadınlara özgü olduğu varsayılmaktadır (Bhasin, 2003:33). Dolayısıyla meslekler de “*cinsiyetlendirilmiş*”tir. Çok az sayıda kadın mesleğinde zirveye ulaşmakta; çok azı mühendislik ve bilim gibi erkek alanı olarak görülen alanları seçmekte, yönetim kurulunda yer almaktadır. Kadınların ilerleme fırsatları sınırlı işlerde çalışmaları bir yana çalışma koşulları da kötüdür. Hatta sendikalar bile yasaların kadınlara tanıdığı fırsat eşitliğine rağmen ayrımcı davranmaktadırlar (Slattery, 2014:344). Örneğin kadınlar işyerinde erkeklerden daha düşük ücret almaktadırlar, yanı sıra kamu alanlarında erkek şiddetine maruz kalmaktadırlar (Giddens ve Sutton, 2018:197).

Ataerkil toplumsal değerler, ev kadınlığını teşvik ederken kadının ev dışında çalışmasına olumsuz yaklaşmaktadır. Bununla birlikte eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların iş gücüne katılım oranları artmaktadır. Ayrıca kadınların evli olup olmamaları da onların iş gücüne katılımlarını etkilemektedir. Yanı sıra kentte kreş olanaklarının kısıtlı oluşu, kadınların iş gücüne katılımlarına engel teşkil etmektedir (Selçuk ve Erdem Tuzlukaya, 2013:5). Tüm bunlar kadının çalışma hayatının içinde yer almasını olumsuz etkilemekte ve kadınların iş gücüne katılım oranlarını düşürmektedir.

Kadınlar, yıllar içinde yürüttükleri mücadeleler sonucu bugün maaş ve pozisyon bakımından göreceli daha iyi bir durumda olmakla beraber bu durum ekonomik alandaki cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmaya yetmemektedir. Kadınların özgürleşmesi için ekonomik alanda kendi kendine yeterli hale gelmesi gerekmektedir, ancak bu durum onlar üzerindeki tahakkümün ortadan kalkması için yeterli değildir. Kadınların ekonomik alanda özgürleşmesi için öncelikle çalışma şeklinin özgürleştirilmesi gerekmektedir. Genel olarak ücreti daha dolgun olan, çalışma saatleri daha rahat olan işlerin çalışana en yüksek derecede özgürlük sağladığı ifade edilmektedir (Hooks, 2016:66). Neticede kadının ücretli olarak çalışmasının sosyal konumunda istenilen düzeyde bir değişiklik yaratmadığının, her iki durumda da ekonomik bağımlılığının devam ettiğinin altı çizilmektedir (Karakaya, 2021:10).

2.3. Cinsiyetin Toplumsallaşması

Toplumsallaşma, bireyi yaşamı boyunca kendisi için gerekli olan becerileri kazandıran, öz-farkındalık sahibi ve bilgili bir kişiye dönüştüren süreç olarak tanımlanmaktadır. Cinsiyetin toplumsallaşması ise aile, okul ve kitle iletişim araçları gibi kurumlar vasıtasıyla cinsiyet rollerinin öğrenilmesi süreci şeklinde ifade edilmektedir (Giddens ve Sutton, 2018:185-254). Çocuk, içinde doğduğu toplumun bir parçası olarak nasıl davranması gerektiğini toplumsallaşma sürecinde öğrenir. Çocuğun cinsiyet rollerini öğrendiği ve bu rolleri benimsediği özgün toplumsallaştırma sürecine ise cinsiyetin toplumsallaşması denilmektedir (Bhasin, 2003:8). Bu süreçte çocuklara cinsiyetleriyle ilgili roller, davranışlar ve tutumlar öğretilir ve bunların çocuklar tarafından içselleştirilmesi yani cinsiyet kimliğinin edinilmesi sağlanır.

Cinsiyetin toplumsallaşması, bedenin cinsiyetlendirilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Dünyaya gelen her birey, ya erkektir ya da dişi. Kişinin cinsiyeti cinsel organına bakılarak tespit edilebilir. Ancak her kültürün erkeği ve dişiyi değerlendirme ölçütü farklıdır ve her toplum onlara farklı roller ve nitelikler yükler. Doğumlarından itibaren kız ve erkek çocuklarına bütün bu sosyal ve kültürel algı ve davranışların “*paket halinde yüklenmesi*” (Bhasin, 2003:8), cinsiyetin toplumsallaşma sürecidir. Bu süreçte, her toplum bir erkek ve kız çocuğunu adeta işleyerek farklı rolleri, sorumlulukları ve beklentileri olan bir erkek ve kadına dönüştürür.

Toplumsallaşma sürecinde cinsiyet farklılıkları kültürel olarak inşa edilir. Buna göre, kızlar ve erkekler farklı roller içinde sosyalleşirler. Yeni doğan bir bebeğin biyolojik cinsiyeti vardır ancak henüz toplumsal cinsiyet kimliğini edinmemiştir. Çocuk büyürken toplum da çocuğun önüne cinsiyetine uygun birtakım kurallar, nesnelere ve davranışlar dizisi koyar. Bu toplumsal kurallar ve davranışlar, ayrıntıları ne olursa olsun çocuk tarafından içselleştirilir. Böylece toplumsal beklentilerle örtüşen bir toplumsal cinsiyet kimliği ortaya çıkar (Connell, 1998:255). Diğer bir ifadeyle, eril bedenin erilleştirilmesi, dişi bedenin dişileştirilmesi, toplumsallaşma sürecinde ortaya çıkan kolektif bir çalışmanın ürünüdür. Toplum, kolektif bir çaba ile erkek tahakkümünü “*doğal*”laştırır (Bourdieu, 2015:75). Kadından sürekli itaatkâr olmasını, boyun eğmesini ve sessiz kalmasını bekleyen toplum, bu davranışların dışına çıkan kadını ayıplar ve önüne yasaklar koyar. Böylece kadın, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin öznesi haline gelirken, erkek nesnesi haline gelir.

Sonuç olarak cinsiyetin toplumsallaşması, bireyin kendi cinsiyetinin farkına varma, cinsiyetiyle ilgili görev, rol ve sorumluluklarını öğrenme sürecine takabül etmektedir. Bu süreç, bebeklik döneminde başlar, çocukluk döneminde belirginleşmeye başlar ve yetişkinlik döneminde son bulur. Çocuğun cinsiyet kimliğini kazandığı bu sürecin en temel aktörü ise ailedir. Çocuk, kadın ve erkek profilinin nasıl olması gerektiğini, her iki cinse özgü davranış kalıplarının neler olduğunu ilk önce ailede öğrenir. Ailede başlayan bu öğrenme süreci, okul ve kitle iletişim araçlarının devreye girmesiyle dinamik bir süreç olarak işlemeye devam eder. Bu süreçte kız çocuklarına sürekli “*eksik*”, erkek çocuklarına ise sürekli “*üstün*” oldukları (Küçük, 2020:37) ya da siyasetin erkeklere ait bir uğraş olduğu, kadınların bu alandan uzak durmaları gerektiği empoze edilir. Bu da kadınların siyasete olan ilgilerini azalttığı gibi katılımlarını da düşürmektedir. Bu bağlamda neredeyse bütün toplumların cinsiyetçi bir toplumsallaşma sürecinden geçtiği söylenebilir.

3. SİYASAL KATILIM

İnsanın siyasal iktidarla olan ilişkisi toplumsal yaşamın ortaya çıktığı zamana kadar gider. Onun için her dönemde birey siyasal sistemin aldığı karar ve uygulamalara konu olmakta ve bu uygulamalardan etkilenmektedir. Ancak bireylerin, siyasal bir etkinlik olarak siyasal iktidarı etkileyebilmeleri, sistemlerin otoriter ya da demokratik olmalarına göre değişiklik gösterir. Buna göre demokratik sistemlerde yoğun bir siyasal katılım gerçekleşirken demokratik olmayan sistemlerde daha az ve güdümlü bir katılım gerçekleşmektedir. Siyasal katılım olayı farklı biçimlerde gerçekleşir. Siyasal katılım, kendi içinde, geniş anlamda siyasal katılım ve dar anlamda siyasal katılım olmak üzere iki şekilde değerlendirilmektedir.

3.1. Geniş Anlamda Siyasal Katılım

Bireyin, siyasal otoritenin almış olduğu kararlardan etkilenmeden siyasal katılımında bulunması zordur. Birey, otoritenin almış olduğu kararlar ile kendi yaşamı arasında bir ilişki görebiliyorsa ya da alınmış kararların etkilerinden kendini koruyabileceğine inanıyorsa siyasal katılımında bulunacağı düşünülebilir. Aksi takdirde siyasal kararlar üzerinde etkili bir aktör olma arzusu oluşmayacaktır (Kalaycıoğlu, 1984:100).

Sosyal bilim alanında sıklıkla rastlanan kavramların tanımı üzerine yapılan tartışmalar siyasal katılım kavramı için de geçerlidir. Siyaset bilimciler siyasal katılım kavramı konusunda ortak bir tanımda anlaşmamaktadır. Bir görüş siyasal katılımı siyasal ilgi, bilgi ve değeri de eylem ile birlikte siyasal katılımın içinde görürken, bir diğer görüş siyasal katılımı sadece “*eylem*”den ibaret görmektedir.

Bu çerçevede Dahl, eylemlerin yanında ilgi, önemseme ve bilgiyi de eylemin yanında siyasal katılımın bir parçası olarak görmektedir (Dahl, 1976:56-57). Aynı şekilde Baykal da bu konuda Dahl’a katılmaktadır. Ona göre de siyasal katılım; gazete, kitap okuma, radyo dinleme gibi aktiviteleri içeren siyasal olayları izleme, siyasal olaylar karşısında tavır takınma ve siyasal olaylara dâhil olmayı ifade etmektedir (Baykal, 1970:33).

Bu görüşün karşısında yer alan Huntington ve Nelson ise katılmayı hükümetçe alınan kararları etkilemek üzere vatandaşların tasarlanmış faaliyetleri biçiminde tanımlamaktadırlar (Huntington ve Nelson, 1976:4). Weiner ise daha ayrıntılı bir tanımla siyasal katılımı; yerel veya ulusal, yasal ya da yasal olmayan yollarla hükümetin herhangi bir düzeyindeki siyasal aktörlerinin kararlarını etkilemeyi hedefleyen, örgütlü ya da örgütsüz, sürekli veya süreksiz yapılan eylemler biçiminde izah etmektedir (Weiner, 1971:164). Özbudun da Weiner’in yaptığı tanıma yakın bir tanım yapmaktadır (Özbudun, 1975:4). Siyasal katılma; “*vatandaşların, merkezi veya yöresel devlet organlarının personelini yahut kararlarını etkilemek üzere kendilerince ya da başkalarının tasarlanmış, hukuki veya hukuk-dışı, başarılı veya başarısız eylemlere girişmeleri*”dir. Kalaycıoğlu’na göre ise katılım, siyasi otoritenin kararlarını etkilemek üzere vatandaşın kendi iradesi ile siyasal eylemde bulunmasıdır (Kalaycıoğlu, 1983:10). Dolayısıyla, ikinci görüşü oluşturan araştırmacıların tümü siyasal katılımın eylem boyutuna vurgu yapmaktadır.

3.2. Dar Anlamda Siyasal Katılım

Siyasal katılım, siyasal otoritelerin almış olduğu ya da alacağı kararlara karşı yurttaşların birtakım saikler ile faaliyetlerde bulunmasıdır. Ancak bu tanım siyasal katılımın genel anlamdaki tanımını içerir. Genel anlam dışında dar ya da özel anlamda ise siyasal katılım, oy verme davranışını ifade etmektedir. Oy verme davranışı basit bir siyasal faaliyetin ötesinde anlamlar taşımaktadır. Çünkü yurttaşlar oy kullanmak suretiyle belli bir süre ülkeyi yönetecek erkin bu dönem boyunca ülkenin ve kendilerinin geleceklerini belirleyecek siyasal kararlar almalarına onay vermiş olmaktadır (Kalaycıoğlu, 1983:251).

Dar anlamda siyasal katılımın iki önemli biçiminden bahsedilebilir: İradî katılım ve uyarılmış katılım. Bunlardan iradî katılım, siyasal otoritenin almış olduğu kararları etkilemek üzere kişinin kendisi tarafından kararlaştırılmış faaliyetlerdir. Burada kişiyi manipüle edecek dışsal herhangi bir faktör yoktur. Siyasal otoritenin kararlarını etkilemek üzere başka birilerinin kişinin faaliyetlerini tasarlamasına da uyarılmış katılım denilmektedir (Huntington ve Nelson, 1976:7). Uyarılmaya maruz kalanlar daha ziyade siyasal katılım kaynaklarından (eğitim, gelir, meslek vb.) ve güdülerden yoksun olan kişilerdir. Uyarılmış katılım birilerinin zorlamasına dayanabildiği gibi, duygusal bağlara ve patronaj ilişkilere de bağlı olabilir. Az gelişmiş bölgelerde seçmenlerin büyük çoğunluğu uyarılmakta, seçmenler iradelerinin dışında oy verme davranışında bulunmaktadırlar.

İnsanları siyasal katılıma sevk eden güdüler vardır. Doğaldır ki güdülerden yoksun bir katılımdan söz edemeyiz. Dört temel güdünün siyasal katılıma sebep olduğu söylenebilir (Özbudun, 1975:5). Bunlar, birincisi bireylerin geleneksel liderlerine bağlılıklarına dayanan kişisel bağlılık; ikincisi kişilerin ait oldukları topluluk ya da gruba bağlılığını ifade eden dayanışma; üçüncüsü bireylerin çıkarları doğrultusunda tercihte bulunmasını tanımlayan çıkar; dördüncüsü ise bireyin devlete karşı duyduğu bağlılık ve ahlaki sorumluluk duygusu ile hareket etmesini ifade eden yurttaşlık duygusudur. Bunlardan kişisel bağlılık ve dayanışma geleneksel toplumlarda görülen tutumlar iken, çıkar ve yurttaşlık duygusu daha çok modern toplumların bireylerine ait tutumlardır.

Siyasal katılıma sevk eden yukardaki güdüler ve başka faktörlerin de etkisi ile kişilerin siyaset ile olan ilişkileri birbirinden farklı düzeylerde cereyan etmektedir (Milbrath, 1965:18). Örneğin bazı insanlar hiç siyaset ile ilgilenmemektedirler. Oy kullanma isteğinde bile değildirler. Bazıları da siyasete yoğun ilgi göstermektedir. Bu gruptakiler oy kullanmakta, aynı zamanda seçim dönemlerinin dışında da siyasal partilerde aktif olarak yer almakta ve siyasal kampanya çalışmalarına katılmaktadırlar. Bazıları ise sınırlı düzeyde katılımcıdır. Örneğin sadece oy kullanırlar ve bunlar siyasal faaliyetin en geniş kesimini oluşturmaktadırlar. Çünkü yurttaşların çok büyük kesiminin siyaset ile olan ilişkisi daha ziyade seçimden seçime oy kullanma tutum ve davranışı ile sınırlıdır.

3.3. Siyasal Katılım ve Siyasal Kültür

Siyasal katılımı ile ilgili güdülerin arkasında toplumun kültürel yapısı yer almaktadır. Toplumların kültürel gelişmişlik düzeyi ve biçimi aynı zamanda o kültürün, siyasal otoritenin almış olduğu ya da alacağı kararlar karşısında nasıl bir tutum sergileyeceklerinin de göstergesidir. Dolayısıyla ile kültürün özelliklerine bakıp o toplumun siyasal kültür özellikleri hakkında da bilgi sahibi olabiliriz. Bu çerçevede, Almond ve Verba'nın çokça bilinen siyasal kültürün üç tür kalıbı önemli bir sınıflandırma örneğini teşkil etmektedir. Almond ve Verba'ya göre üç tür kültür vardır: Yerel kültür, uyrukluk kültürü ve katılımcı kültür (Almond ve Verba, 1963:15-19).

Yerel kültüre ait kişiler siyasete pek ilgi duymazlar, siyasal konularla ilgilenmezler. Siyasal sistemden herhangi bir beklenti içinde değildirler. Çünkü toplumun geniş kesimleri ile ortak çıkar ilişkileri yoktur ya da çok zayıftır. Bunların aidiyetleri daha çok köy, kabile, aşiret ve soy gibi yerel kaynaklara yöneliktir. Siyasal bağlantıları da yerel güçler ile oluşturulmuş bağlardır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki aşiret ilişkileri bu çerçevede değerlendirilebilir.

Uyrukluk kültüründe vatandaşlar siyasal sistemin işleyişinin farkındadırlar, kendileri ile siyasal otoritenin almış olduğu kararlar arasında bir bağ da görmektedirler. Ancak siyasal sistem otoriter olduğu için bu kültür kalıbı içinde yer alan bireyler, siyasal sistemi etkileyebileceklerine inanmadıklarından siyasal katılım olayının içine girmemektedirler.

Katılımcı kültür, açık toplumun kültürüdür. Bu kültüre sahip bireyler kendileri ile siyasal sistemin almış olduğu kararlar arasında bir bağ görmektedirler. Bu anlamda siyasal sistemin girdileri ve çıktılarını değerlendirebilmektedirler. Siyasal sistem izin verdiği ve kendileri de siyasal otoriteyi etkileyebileceklerine inandıkları için aktif olarak siyasete katılmaktadırlar. Buna örnek olarak Batı Avrupa'nın gelişmiş toplumları örnek olarak gösterilebilir. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki hiçbir toplumda saf bir şekilde tek bir kültür var olmamaktadır. Bu kültür biçimlerinden bir tanesinin diğerlerine göre daha baskın olduğu söylenebilir.

Kültür, siyasal sisteme katılmada temel belirleyici olsa da tabii ki tek belirleyici değildir. Kültürün yanında katılımcılığı belirleyen bir etken de kişiden kişiye büyük değişiklik gösteren psikolojik durumdur. Çünkü aynı kültürün içinde yer alan insanların tümü aynı psikoloji ile hareket etmezler. Bu farklılık katılımı etkileyen bütün değişkenlerden (eğitim, gelir, meslek, yerleşim birimi vb.) bağımsız bir biçimde bireylerin siyasete olan ilgileri üzerinde etkide bulunmaktadır.

Siyasal etkinlik duygusu, bireyin siyasal katılımını etkileyen psikolojik faktörlerden biridir. Siyasal etkinlik duygusu, siyasal otoritenin almış olduğu ya da alacağı kararları çıkarı doğrultusunda etkileyebileceğine dair bireyde var olan inanç ve duygudur (Kalaycıoğlu, 1979:172). Sosyo-ekonomik statüsü düşük ama siyasal etkinlik duygusu yüksek olan birinin sosyo-ekonomik statüsü yüksek ama etkinlik duygusu zayıf birine göre siyasette daha aktif olması mümkündür.

Siyasal kültürün biçimi ile etkinlik duygusu arasında da bir ilişki vardı. Siyasal kültür, katılıma olanak tanıdığı ölçüde bireylerin etkinlik duygusu da gelişecektir. Buna göre, katılımcı kültüre sahip bir toplumda siyasal etkinlik duygusunun daha güçlü olması beklenir (Çukurçayır, 2002:58).

Siyasal katılımı arttıran psikolojik etkenlerden bir tanesi de vatandaşlık duygusudur. Bu duygunun güçlü olması siyasal katılıma olan ilgiyi de arttıracaktır. Örneğin, en azından oy kullanmanın bir vatandaşlık görevi olduğu bilinci ile oy verme davranışında bulunacaktır. Bu konuda Baykal, yüksek sosyo-ekonomik faktörler ile yüksek eğitimin vatandaşlık görevi duygusunu olumlu yönde etkilediğini ifade etmektedir (Baykal, 1970:100).

Karmaşık bir ruh haline sahip olan insanların bazı psikolojik özellikleri siyasal katılımı artırırken, bazı psikolojik özellikleri de siyasal katılımı azaltmaktadır. Örneğin bireyin dış dünya ile ilişkisini kesmesi olarak bilinen siyasal yabancılaşma bunlardan bir tanesidir. Siyasal yabancılaşma durumunda birey toplum ve siyasal sistem ile olan ilişkilerini kesmekte, dolayısıyla çevresine yabancılaşmaktadır. Siyasal yabancılaşmaya sebep olan etkenlerden bir tanesi de devletin özellikle vatandaşları siyasetten uzak tutmasıdır (Kapani, 1992:98).

4. CİNSİYET ÖZELLİKLERİNİN SİYASAL KATILIMA YANSIMASI

Kadın ve erkek arasındaki cinsiyet ayrımı ve cinsiyetten kaynaklanan rol farklılaşması, günlük hayatın her alanını etkilediği gibi siyasal alanı da etkilemektedir. Diğer bir ifadeyle, kadın ve erkek arasındaki sosyal ilişki biçimi ve bu yönde yaratılmış imaj, iki cinsiyet arasında siyasete dair inanç, tutum ve davranışlara da

yansımaktadır. Nitekim bugüne kadar yapılan araştırmaların neredeyse tümü erkeklerin kadınlara göre daha çok siyaset ile ilgilendiklerini (*seçimlerde oy verme, siyasal kampanya faaliyetlerine katılma, siyasal parti üyeliği vb.*) ortaya koymuştur (Carr vd., 1974:260; Milbrath, 1965:135; Kalaycıoğlu, 1983:115; Tekeli, 1982:129; Baykal, 1970:63; Kışlalı, 1992:144; Almond ve Verba, 1963:220; Schlozman vd., 1994:986; Verba vd., 1997:1069; Karp ve Banducci, 2008:113). Kısacası “kadınların siyasal katılmanın her biçiminde erkeklere kıyasla daha az faaliyet göstermeleri evrensel bir eğilimi yansıtmaktadır” (Turan, 1986:79).

4.1. Geniş Anlamda Siyasal Katılım ve Cinsiyet

Siyaset kavramı, neredeyse dünyanın her yerinde erkeğe özgü bir eylem olarak algılanmaktadır (Talışlı, 1996:46). Gerçekten de toplumdaki genel algıya göre siyaset, erkeksi bir kimliği temsil eder. Bu kalıp yargılar, kadınların siyasal alanda ayrımcılığa uğramalarına sebep olmakta (Güldü ve Ersoy Kart, 2009:100) ve siyasal katılımlarının önünde engel teşkil etmektedir.

Önceki bölümde de belirtildiği gibi, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, kadınları ev içi rollere, erkekleri ise kamusal alan ile ilgili rollere yönlendirmektedir. Bu durum, kadınların ve erkeklerin ilgi alanlarının farklı olmasına neden olmaktadır. Her ne kadar eğitim ve gelir düzeyindeki artış, toplumsal cinsiyet algısını azaltsa da geleneksel roller varlığını hala sürdürmektedir. Bu cinsiyet rolleri, kadınların ve erkeklerin ilgi duydukları alanları da önemli ölçüde belirlemektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rollerinin, siyaseti kadınların ilgi alanlarından uzaklaştırdığı söylenebilir (Atabey ve Hasta, 2018:499).

Kadınların siyasal yaşama ilişkin ilgi ve bilgilerinin az ve dolayısıyla siyasal katılımlarının düşük ve bağımlı olduğunu gösteren bir diğer ölçüt de siyasal bilgi sorularına verdikleri “*bilmiyorum*” cevaplarının çokluğudur (Kışlalı, 1976:129). Wedel’e göre kadınların siyasal yaşamda aktif bir şekilde yer almamalarının önündeki en büyük engellerden biri, siyasal konulardaki bilgisizlikleri ve kendilerine olan güven eksikliğidir (Wedel, 2013:106). Siyasal bilgi ve cinsiyet üzerine yapılan araştırma sonuçları, kadınların siyasal bilgi sorularına “*bilmiyorum*” cevabını verme oranlarının erkeklerden daha yüksek olduğunu göstermektedir (Lizotte ve Sidman, 2009:128; Souble ve Nairne, 2006:2; Mondak ve Anderson, 2004:509; Kışlalı, 1976:129).

Araştırmacılar kadınların düşük siyasal bilgi düzeylerini, ev işleri ve çocuk bakımı gibi uğraşlar nedeniyle siyasete fazla zaman ayıramamalarına, eğitim düzeyleri ile ücretli bir işte çalışma oranlarının düşük oluşuna bağlamaktadırlar (Dolan, 2011:97-106). Çünkü siyasal katılım ilgi, bilgi, zaman ve parasal kaynaklara sahip olmayı gerektirmektedir. Söz konusu kaynaklara erişim imkânları daha kolay olan erkeklerin siyasal katılım düzeyleri de kadınlarınkinden daha yüksek olmaktadır (Atabey ve Hasta, 2018:500).

Kalaycıoğlu’nun 1980’li yıllarda Türkiye, Kore ve Kenya’da siyasal katılım özelliklerini öğrenmek üzere yaptığı karşılaştırmalı çalışmanın sonuçlarına göre Türkiye’de kadın seçmenlerin %25,5’i erkeklerin %6,9’u; Kenya’da kadınların %23,8’i ile erkeklerin %13,2’si ve Kore’de kadın seçmenlerin %15,7’si ile erkeklerin %8,1’i siyasal hayata çok seyrek biçimde katılmaktadırlar. Yine Türkiye’de kadın seçmenlerin %3’ü ile erkeklerin %14,2’si; Kore’de kadınların %6,8’i ile erkeklerin %20,7’si ve Kenya’da da kadın seçmenlerin %7,2’si ile erkek seçmenlerin %24,4’ü çok yoğun bir şekilde siyasal hayata katılım göstermektedirler (Kalaycıoğlu, 1983:115). Her üç ülkede de “*çok seyrek katılım*” söz konusu olduğunda kadınların oranının erkeklerin oranından; “*çok yoğun katılım*” söz konusu olduğunda ise erkeklerin oranının kadınların oranından daha yüksek çıktığı gözlenmektedir.

Eser ve Sarışahin’in 2014 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi’ne bağlı fakülte ve meslek yüksekokullarında okuyan öğrenciler üzerine yaptıkları saha çalışmasının sonuçları, cinsiyet ile siyasal katılım arasında anlamlı ilişkiler ortaya koymaktadır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre kadınların siyasal katılımları erkeklerin katılımlarından daha düşüktür (Eser ve Sarışahin, 2016).

Demir’in 2015 yılında Ankara’nın farklı semtlerinde oturan kadınların siyasal katılımlarını incelemek üzere yaptığı “*Türkiye’de Kadın ve Siyaset*” çalışmasında “*Hangi sıklıkla siyasi faaliyette bulunuyorsunuz?*” sorusuna kadınların %79,9’u “*sadece seçimlerde oy kullanırım*” cevabını vermiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, bir siyasi partiye üye olduğunu (%3,9) ve seçim dönemlerinde seçim çalışmalarına katıldığını (%3,7’si) söyleyen kadınların oranı oldukça düşüktür (Demir, 2015:217). Yine Uluç’un Mardin’deki aşiret üyelerinin siyasal katılımını incelemek üzere 2007 yılında tamamlanmış doktora çalışmasında “*Herhangi bir siyasal parti ya da sivil toplum örgütüne üye misiniz?*” sorusu sorulmuş, katılımcılar içinde kadınların sadece %3,5’i üye olduklarını söylemiştir. Oysa ki bu oran, erkeklerde %18,4’tür (Uluç, 2007:383).

Benzer şekilde Küçük'ün "*Toplumsal Cinsiyet Açısından Siyasal Kültür: Şanlıurfa Örneği*" başlığı ile Şanlıurfa'da yaşayan bireylerin siyasal kültürlerini toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelemek üzere yakın zamanda (2020 yılında) tamamlanmış yüksek lisans çalışmasının sonuçlarına göre herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olan kadınların oranı %13,4 iken, bu oran erkeklerde %28,12'dir (Küçük, 2021:208). Bu oranlar kadınların siyasal katılım düzeylerinin erkekler ile karşılaştırıldığında çok daha düşük seviyede kaldığını göstermektedir.

Kadınların destekledikleri partinin mitinglerine veya gösteri/yürüyüş gibi siyasal eylemlere katılma oranları da oldukça düşüktür. Uluç'un doktora çalışmasının sonuçlarına göre "*Bugüne kadar herhangi bir gösteriye katıldınız mı?*" sorusuna kadınların %90,6'sı "*hayır*" demiştir. Bu oran erkeklerde (%78,9) nispeten daha düşüktür (Uluç, 2007:404). Yine Küçük'ün çalışmasının sonuçlarına göre "*Herhangi bir siyasal partinin mitinge katıldınız mı?*" sorusuna kadınların %76,7'si "*hayır*" demiştir. Bu oran erkeklerde %60,5'tir (Küçük, 2020:210).

Siyasal katılım gibi kadınların siyasal etkinlik düzeyleri de erkeklerinkinden daha düşüktür (Atabey ve Hasta, 2018:503). Yapılan saha çalışmaları da bu savı doğrular niteliktedir. Uluç'un çalışmasında sorulan "*Sizce gösteri ve yürüyüş yapmak sorunların çözümüne katkıda bulunur mu?*" sorusuna katkıda bulunur diyen "*erkek*"lerin oranı %47 iken bu oran kadınlarda sadece %27,1'dir (Uluç, 2007:357). Bu açıdan bakıldığında siyasal etkinlik duygusunun, siyasal katılımı pozitif yönde etkilediği söylenebilir.

1988 yılı için Birleşmiş Milletler'e üye 159 devletin ulusal parlamentolarında kadınların temsil oranı sadece %9,7'dir. Yine 1987 yılı itibarıyla kadınların "bakanlık düzeyinde karar verme organlarında bulunma oranları bölgelere göre; Afrika'da %2,5, Asya ve Pasifik'te %1,6, Latin Amerika ve Karaippler'de %4, Sosyalist Ülkeler'de %4,6 ve Batı Avrupa ve diğerlerinde %8,9'dur. Görüldüğü gibi bütün dünyada kadınlar sahip oldukları nüfus oranına göre karar verme organlarında yer almamaktadırlar. Bölgelere göre dünyada yine kadınların dünyanın gelişmiş sanayi ülkeleri olan Batı Avrupa'da göreceli iyi bir konumda olduklarını göstermektedir (Tekeli ve Koray, 1991:87). Dolayısıyla siyasette yeterli temsil oranına sahip olamayan kadınlar, karar alma süreçlerinin de bir parçası olamamaktadırlar. Bu da kadınların sosyal, ekonomik ve siyasal sorunlarını dile getirememelerine ve kadınlara yönelik politikalar geliştirilmesinde söz sahibi olamamalarına neden olmaktadır (Karakaya, 2021:13).

Ücretli bir işte çalışma, kadınların siyasal ilgi ve bilgi düzeylerini arttıracak gibi siyasete daha etkin katılımlarının da önünü açacaktır. Çalışan kadınların ev hanımlarına göre siyasi konuları konuşacakları ortamları bulunmaktadır ve bu sayede siyasetle ilgili bilgi edinmeleri daha muhtemeldir. Ayrıca STK/dernek üyeliği, maddi kaynak gerektirdiği ve çalışan kadınların bu kaynaklara sahip oldukları göz önüne alındığında siyasal faaliyetlere katılmalarının ev hanımlarına kıyasla daha yüksek olması beklenir. Yine çalışan kadınların herhangi bir seçimde aday olma potansiyelleri çalışmayanlara göre daha yüksektir. Küçük'ün çalışmasının sonuçları bunu doğrulamaktadır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre ev hanımlarının %90,2'si hiçbir sivil toplum kuruluşuna üye değildir. Bu oran, çalışan kadınlarda %60'lara düşmektedir (Küçük, 2020:82). Ayrıca eğitim de kadının siyasal katılımını arttıran önemli bir faktördür. Örneğin Eser ve Sarışahin'in çalışmasının sonuçlarına göre kadınların eğitim düzeyi arttıkça siyasal katılım oranları da artmaktadır (Eser ve Sarışahin, 2016:52).

Cinsiyet rollerindeki farklılıklar, çıkar ilişkilerine göre siyasi tercihlerdeki farklılıklara neden olmaktadır. Bu noktada fırsat eşitsizliklerinin (Orum vd., 1974:198-199) yani sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin (*sosyal imkanlarının eksik oluşu vb.*) kadınların siyasi tercihlerinin ve çıkarlarının kaynağı olduğu söylenebilir (Gidengil vd., 2003:3; Kittilson, 2016:3).

1980'lerden bu yana yapılan araştırmalar, politik sorun tercihlerinde kadınların feminist değerleri, refah devletini ve sosyal harcamaları daha fazla desteklediklerini ortaya koymuştur. Çünkü erkekler ve kadınlar farklı konulara öncelik vermektedirler ve feminist değerler (*kürtaj hakkı vb.*) ile sosyal harcamalar kadınlar için daha önemli konular olarak görülmektedir (Kittilson, 2016:5).

İhtiyaç öncelikleri konusunda üzerinde durulması gereken bir diğer faktör de kadınların yerel sorunlar ile ilişkileridir. Yapılan çalışmalar, kadınların bu konuda erkeklerden daha duyarlı olduklarını ortaya koymaktadır. Bu anlamda altyapının ve sosyal olanakların iyileştirilmesi talepleri cinsiyete dayalı ihtiyaçlar olarak tanımlanabilir. Wedel'in 2001 yılında İstanbul gecekondulu mahallelerinde kadınların siyasal katılımlarını incelediği "*Siyaset ve Cinsiyet*" isimli çalışmasının sonuçlarına göre erkekler daha çok genel sorunlara yani istihdam, ekonomi ve eğitime; kadınlar ise daha çok yerel sorunlara önem vermektedirler (Wedel, 2013:97-171).

Yine Küçük'ün çalışması, söz konusu çalışmanın sonuçlarını desteklemektedir. Küçük'ün çalışmasında "*Öncelikli olarak aşağıdaki sorunlardan hangisi ile ilgilenirsiniz?*" sorusuna kadınların %58,6'sı "*yerel*"

sorunlar” demiştir. Bu oran erkeklerde %17,3’tür. Erkeklerin büyük çoğunluğu (%62,8) “*ekonomik sorunlar*” ile ilgilendiklerini söylemişlerdir (Küçük, 2020:119). Bu çalışmaların ortaya koyduğu verilere göre kadınlar iç politikaya genel politikadan daha fazla ilgi duymaktadırlar (Campell ve Winters, 2008:64).

4.2. Dar Anlamda Siyasal Katılım ve Cinsiyet

Geleneksel cinsiyet rolleri (*kadının annelik görevi, erkeğin evin geçimini sağlayan kişi olması vb.*), kadın ve erkeklerin tutum ve tercihlerinde birtakım farklılıklara neden olduğu gibi oy verme davranışlarında da belirgin farklılıklara neden olmaktadır. Bu farklılıklar, siyasal katılma oranlarında, siyasal parti ve aday tercihlerinde somutlaşmaktadır.

Yapılan araştırmalar, daha önce de ifade edildiği gibi, kadınların erkeklere oranla daha az oy verme davranışında bulduklarını ortaya koymaktadır. Örneğin yapılan bir araştırmaya göre, Norveç’te 1901-1913 yılları arasında kadınlar erkeklere göre %20 daha az oy verme davranışında bulunmuşlardır (Baykal, 1970:64-65). Yine Türkiye’de Sencer’in 1969 Milletvekili Genel Seçimleri’nden kısa bir süre önce yaptığı alan araştırması sonuçlarına göre “*siyasal bir tercihte bulunma niyetinde olmayan seçmenler*” içinde kadın seçmenler erkeklere göre %15-17 oranında daha fazladır (Sencer, 1974:99).

Kadınların erkeklere oranla daha az oy verme davranışında bulunmaları bir yana, aynı zamanda, siyasal katılımında bulunan kadınların önemli bir kısmı erkeklere bağımlı davranmakta, kadınlar erkekler tarafından uyarılmaktadır. Bu uyarılma ilişkisi genel bir tutumu yansıtmaktadır. Bilimsel çalışmalar hem gelişmiş hem de az gelişmiş toplumlarda kadınların erkeklere bağımlı bir şekilde oy kullandıklarını göstermektedir (Kışlalı, 1995:144; Milbrath, 1965:136).

Kışlalı’nın Türkiye’de 1976 yılında yaptığı bir saha çalışmasının sonuçlarına göre siyasal seçimini kendi başına yaptığını söyleyen erkeklerin oranı %93 iken, bu oran kadınlarda %54,4’tür. Yine aynı çalışmada hiçbir erkek, oy kullanırken eşine danıştığını söylemezken, kadınların üçte ikisi oy kullanırken tamamen eşlerine bağımlı davrandıklarını ifade etmişlerdir (Kışlalı, 1976:127). Ancak modern toplumlara oranla az gelişmiş toplumlarda oy verme davranışında kadınlar erkeklere daha çok bağımlı davranmaktadır. Ozankaya’nın Orta Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi’nden seçtiği köyleri karşılaştırmak suretiyle köylülerin siyasal kültürünü öğrenmeye yönelik 1969 yılında yaptığı saha çalışmasının sonuçlarına göre neredeyse kadınların hiçbiri siyaset ile ilgilendiğini ifade etmemiştir. Çalışmada, siyasal konularla ilgilenmek gerekip gerekmediği yönünde sorulan soruya kadınlar büyük ölçüde “*bilmiyorum*” ya da “*uygun düşmez*” biçiminde cevap vermişlerdir. Aynı çalışmada, kadınların çok büyük bir kısmının kocalarının tercihleri doğrultusunda oy kullandıkları sonucuna varılmıştır (Ozankaya, 1971:204-205).

Sosyo-ekonomik yönden Türkiye’nin geri kalmış iki bölgesi olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nin, toplumsal yapı özellikleri dolayısıyla, Türkiye’de uyarılmış katılımın en çok yoğunlaştığı ve kadınların erkeklere bağımlı bir şekilde siyasal tercihte buldukları bölgeler olduklarını yapılan araştırmalar ortaya koymaktadır (Erdoğan, 1992:277-310; Nuhurat, 1971:219-244).

Uluç’un doktora çalışmasının sonuçlarına göre “*Hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?*” sorusuna kadınların %69’u “*kocam karar verir*” demiştir (Uluç, 2007:413). Yine aynı çalışmada çok daha çarpıcı olan sonuç ise “*Oyunuzu kim kullanır?*” sorusuna seçmen kadınların %42’sinin “*ailemden biri kullanır*” demiş olmalarıdır. Oysaki bu oran erkeklerde %9’dur (Uluç, 2007:415). Görüldüğü gibi az gelişmiş bölgelerde kadınlar erkekler tarafından sadece uyarılmamaktadır, aynı zamanda kadınların oylarını da kendileri kullanmaktadır ki bu yasalara aykırı olduğu gibi bilim literatüründe adı olmayan bir oy verme biçimi olmaktadır.

Kaymakçı’nın “*Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Siyasal Değer: Şanlıurfa Örneği*” başlığı ile Şanlıurfa’daki aşiretlerin siyasal değerlerini incelediği 2018 yılında tamamlanmış yüksek lisans çalışması da benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu çalışmada “*Yarın bir seçim olsa hangi partiye oy vereceğinizi nasıl kararlaştırırsınız?*” sorusuna kadınların sadece %16,5’i “*kendi başıma karar veririm*” cevabını vermiştir. Kadınların (%83,5’i) büyük çoğunluğu “*aile-sülale büyüğünün kararına uyarım*” demiştir (Kaymakçı, 2018:89). Görüldüğü gibi kadınlar büyük ölçüde siyasal kaynaklardan yoksun kaldığı toplumlarda daha büyük uyarılma ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Kadınlar, sadece geleneksel değerleri ağır basan toplumlarda uyarılmamaktadır. Buralarda elbette ki uyarılma daha yoğun yaşanmakta ve yukarıda verdiğimiz doktora çalışmasının sonuçlarına göre bazen uyarılmayı aşan bir durum söz konusu olabilmektedir. Ancak kadınların erkeklere bağımlı bir şekilde katılımında bulunmaları en

gelişmiş Batı toplumlarında da hâkim bir tutumdur. Örneğin 1960'li yıllarda yapılan araştırmalara göre gelişmiş Batı ülkelerinde kocaları ile aynı yönde oy davranışında bulunan kadınların oranı Norveç'te %88, Fransa'da %89 ve Hollanda'da ise %99'dur (Baykal, 1970:66).

Tarihsel süreç içerisinde kadın hareketlerinin mücadeleleri, günümüzün başat değeri haline gelen bilgi yolu ile toplumsal hayatın içinde yer alma konusunda kadınların da özellikle gelişmiş Batı toplumlarında kendilerine tanınan olanaklar dâhilinde erkekler kadar başarı göstermeleri ve bu doğrultuda hem kamu hem de özel iş alanlarında gösterdikleri başarı sonucu gün geçtikte siyasal yaşama olan ilgi ve katılımları da artmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi, yapılan bir araştırmaya göre 1901-1913 yılları arasında Norveç'te kadınlar %20 oranında erkeklerden daha az oy kullanmaktadırlar. Bu oranın 1916-1922 yılları arasında %15-%20 arasında kaldığı, 1947 sonrasında ise %10'un altına düştüğü ortaya konulmuştur (Baykal, 1970:64-65; Duvarger, 1955:20-21). Yine ABD'de 1940 ve 1950'li yıllardaki seçimlere katılım konusunda iki cinsiyet arasındaki fark %10 iken, bu fark 1964'te %3'e gerilemiştir. 1980'li yıllarda ise kadınlar erkeklerle eşit katılım düzeyine ulaşmıştır (Cascio ve Shenhav, 2020:30). Bu oranlar, oy verme konusunda gelişmiş toplumlarda kadın ile erkek arasındaki farkın kapanma düzeyine geldiğini göstermektedir.

4.3. Muhafazakârlık, Siyasal Katılım ve Cinsiyet

Kadın ve erkeklerin oy verme davranışlarına bakıldığında kadınların erkeklerden daha düzeltmeci oldukları görülmektedir. Diğer bir ifadeyle erkekler kadınlara göre daha devrimci bir yöneliş içerisindedirler (Kahraman, 2011:73). Kadınlar, güç kullanımına başvurmada erkeklerden daha isteksiz (Gidengil vd., 2003:2) ve erkeklere kıyasla daha fazla riskten uzak durma eğiliminde olmaktadır (Lizotte ve Sidman, 2009:128). Erkeklerin siyasi tercihleri zor değişirken; kadınların siyasi tercihlerinde bir kararlılık görülmemektedir. Ayrıca kadınların, güçlü olanı ve istikrarı seçme eğilimi erkeklerden daha fazladır (Kışlalı, 1995:144). Yani kadınlar huzur ve istikrarı temin etmede tek adam yönetimini daha uygun bulurken, erkekler kadınlara göre daha liberal bir tutum sergilemektedirler (Uluç, 2007:75). Dolayısıyla siyasal tutumlarında kadınlar erkeklerden daha statükocu bir eğilim içerisindedirler.

1964'te Ankara şehir nüfusunun siyasi yönelimleri üzerine Nermin Abadan'ın yaptığı araştırmada “*Türkiye’de kaç siyasi parti istiyorsunuz?*” sorusuna kadınların %72’si “*tek parti*” şeklinde cevap vermişken, erkeklerin %76’sı “*üç’ten çok siyasi parti*” yanıtını vermiştir. Ayrıca bu soruya cevap vermek istemeyen erkeklerin oranı %35 iken, kadınların oranı %65 gibi çok yüksek bir orandır (Abadan, 1965:508). Kadınlar birden fazla siyasal partinin varlığını istikrarsızlığın nedeni olarak algılamaktadırlar. Onun için tek partinin varlığını daha makul görmektedirler. Oysaki erkekler birden fazla siyasal partinin varlığını siyasal çoğulculuk açısından daha çok önemsemektedirler.

Siyasal yaşamın boyutları onun “*küçük dünyasını*” aştığı için ev kadınının siyasal yaşama erkekten daha az ilgi duyduğu söylenebilir. Siyasal konulardaki bilgilerinin azlığı ve göreceli oy verme davranışında daha az istekli görülmeleri siyasal hayata yönelik ilgilerinin azlığı ile izah edilebilir. Siyasal yaşama dair konularla daha çok erkek ilgilendiği için doğal olarak kadınlar bu konuda erkeklere bağımlı hareket etmektedirler. İnsanlar bilmedikleri şeyden korkarlar. Denenmemiş yeni yaşam koşulları da aynı şekilde insanları korkutur. Evin içine kapatılmış kadınlar da siyasal yaşama dair yeterli bilgiye sahip olmadıklarından, denenmemiş ve neyi getireceğini bilmedikleri yeni değişikliklere karşı doğal olarak tutucu bir tutum sergilemektedirler (Kışlalı, 1992:150-151).

Din psikolojisi literatüründe cinsiyet farklılıkları ve dindarlık/muhafazakârlık ilişkisini açıklayan iki yaklaşım ileri sürülmektedir: Sosyalleşme kuramları ve yapısal kuramlar. İlk yaklaşım, kız çocuklarının erkek çocuklara göre daha katı bir eğitim sürecinden geçtiğini ve bağımsız davranmalarına izin verilmediğini; bunun da onların dine yönelimlerini daha fazla etkilediğini savunmaktadır. Yapısal kuram ise, kadının annelik rolünün onu daha aile merkezli bir yaşamın içine çektiğini, dolayısıyla onu dini davranışlara yönlendirdiğini ileri sürmektedir (Yapıcı, 2016:139-140). Diğer bir ifadeyle, yapısal kuram kadının dine ve muhafazakâr değerlere olan bağımlılığını, kadının annelik rolü itibarıyla sahip olduğu korumacı doğasına dayandırmaktadır. Nedeni ne olursa olsun, son tahlilde, kadınlar hem toplumsal hem de siyasal konularda erkeklere oranla daha muhafazakâr bir eğilim içindedirler.

Muhafazakarlık hem sol partilerden uzaklaşma hem de dinsel nitelik taşıyan partileri destekleme şeklinde kendini göstermektedir (Baykal, 1970:42-43). Küçük’ün çalışmasında deneklere sorulan “*En çok hangi siyasi partiyi beğeniyorsunuz?*” sorusuna kadın deneklerin %49,5’i (en yüksek oranla) kendini muhafazakâr/demokrat bir parti olarak tanımlayan “*Ak Parti*” şeklinde cevaplamışlardır. Bu oran erkeklerde (%37,6) daha düşüktür. Bu

çalışmaya göre kadınlar erkeklere göre sol değerlere daha uzak durmaktadırlar. Kendini “*solcu*”, “*demokrat*” ve “*liberal*” olarak tanımlayan erkeklerin oranı kadınların oranından çok daha yüksek çıkmıştır (Küçük, 2020:160-163).

Görüldüğü gibi kadın ve erkeğin siyasal eğilimleri arasındaki farklar oldukça barizdir. Kadınlar erkeklere göre daha duygusaldırlar; siyasal olaylara mantıksal değil de daha duygusal yaklaşmaktadırlar. Bu da onların siyasal tercihlerine yansımaktadır. Genel olarak kadınlar erkeklere göre siyasi gerginliklerden daha fazla kaçınmakta, otoriter sistemleri daha fazla benimsemekte, dolayısıyla daha muhafazakâr eğilimler sergilemektedirler (Şentürk, 2008:26). Kadınların korumacı özellikleri onların parti tercihlerine yansımaktadır. Diğer bir ifadeyle kadınlar, var olan sosyal düzeni korumak için geleneksel dini inançlardan daha çok etkilenmektedirler (Lipset, 1986:250). Çünkü kadınlar psikolojik yapıları itibarıyla etkilenmeye daha müsaittirler. Bu özelliklerinden dolayı dini telkinlere daha açıktırlar ve dini yaşamaya daha eğilimlidirler. Yine kadınlar erkeklere göre daha az saldırgan, daha itaatkâr, daha bağımlı ve daha pasiftirler. Ayrıca kadınlar, erkeklerden daha şefkatli ve merhametlidirler. Bütün bu özellikleri, dinin önerdiği değerlerle örtüştüğü için (Yapıcı, 2016:142-143), kadınlar dine muhafazakârlığa ve muhafazakâr partileri desteklemeye daha eğilimlidirler.

TÜSES Vakfı ve Veri Araştırma A.Ş. tarafından Türkiye’deki siyasal parti seçmenlerinin kimlikleri, nitelikleri ve eğilimleri üzerine Mart-Nisan 1996 tarihlerinde yapılmış saha çalışmasında seçmenlere “*Bugün bir milletvekili seçimi yapılacak olsa, oyunuzu hangi partiye verirsiniz?*” biçiminde sorulan soruya çalışan kadınların yani kamusal hayatın içinde yer alan kadınların %38’i muhafazakar kimlikleri ön planda olan RP, DYP ve ANAP’a oy vereceklerini söylemişken, ev kadını ve köylü kadınların %50 ve yukarısı adı geçen üç siyasal partiye oy vereceklerini ifade etmişlerdir (Erder, 1992:155). Görüldüğü gibi kadınların muhafazakâr bir siyasal eğilim içinde yer almalarının arkasında yatan etmenlerden bir tanesi de kadının ekonomik özgürlüğe sahip olup olmaması ile ilgilidir. Kadınların kamusal hayatın içine girmekle muhafazakâr eğilimlerinin azaldığı daha liberal bir eğilim içine girdikleri söylenebilir.

5. SONUÇ

Cinsiyet, siyasal katılımı etkileyen en önemli faktörlerden bir tanesidir. Bunda kadın ve erkeğin sosyalleşme biçimi, sosyo-ekonomik koşulları, kişilik özellikleri ve psikolojik yapıları etkili olmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki bu bariz farklılıklar, onların siyasete olan ilgilerinin, siyasal konulardaki bilgilerinin, siyasal değerlerinin ve siyasal katılım düzeylerinin de farklı olmasına neden olmaktadır.

Cinsiyet-siyasal katılım ilişkisinin incelendiği çalışmaların neredeyse tümünde kadınların siyasete katılma oranlarının erkeklerinkinden daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Kadınların bir sivil toplum kuruluşuna üyelikleri, mitinge katılmaları, parti üyeliği ile gösteri ve yürüyüşe katılım oranları erkeklere göre çok daha düşük kalmaktadır. Bu düşüklüğün temel nedeni kadın ile erkeklerin farklı toplumsallaşma süreçlerinden geçmeleridir. Bu süreçte kız çocuklarına daha itaatkâr ve daha uyumlu olması gerektiği, siyasetin erkeklere ait bir uğraş olduğu empoze edilmektedir. Bu da kadınların siyasete olan ilgilerini azaltmaktadır. Yine kadınlar, geleneksel cinsiyet rolleri gereği siyasete fazla zaman ayıramamaktadır. Kadının ekonomik olarak büyük ölçüde erkeğe bağımlı olması da onu siyasal katılımın dışında tutan bir diğer nedendir. Ayrıca siyasal konulardaki bilgisizliği de kadınları siyaset sahnesinin dışında tutmaktadır. Kadınlar ile erkeklerin siyasal ilgi alanları da birbirinden farklıdır. Siyasete ilgi duyan kadınların ilgileri daha çok yerel sorunlarda erkeklerin ilgileri ise daha çok ulusal sorunlarda yoğunlaşmaktadır.

Kadın ve erkeklerin, dar anlamda siyasal katılım olan oy verme davranışlarına bakıldığında önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Kadınlar, erkeklere göre hem daha az oranda oy kullanmakta hem de oy verme davranışında daha yüksek oranda bağımlı bir tutum sergilemektedirler. Buna göre, uyarılmış oy verme davranışında kadınların oranı erkeklerin oranından çok daha yüksektir.

Oy verme davranışında kadınlar daha çok duygusal saiklerle hareket ederken erkekler rasyonel ve çıkar temelli hareket etmektedirler. Temsil ettikleri değerler açısından kadınlar erkeklere göre daha muhafazakâr ve tutucu bir tutum içindedirler. Mevcut yapının korunmasında daha ısrarcıdırlar. Şu ana kadar yapılan çalışmaların çoğu kadınların yüksek oranda tek parti rejimini çok partili rejime tercih ettiklerini ortaya koymuştur.

Kadınların sosyo-ekonomik düzeyleri yükseldikçe siyasete olan ilgileri, siyasal bilgileri artmakta; kadınlar daha fazla siyasal katılım içinde yer almaktadırlar. Aynı zamanda, muhafazakârlık ve tutuculuk yönündeki siyasal değerleri liberal değerler yönünde dönüşüm yaşamaktadır. Bunun somut göstergesi az gelişmiş ülkelere doğru gidildikçe siyasal ilgi, katılım ve değerler konusunda cinsiyetler arasındaki farkın azalmasıdır.

KAYNAKÇA

- ABADAN, Nermin (1965), “Ankara Şehir Nüfusunun Siyasi Eğilimlerinden Bazı Örnekler Nisan 1964”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S.20(2), ss.496-516.
- ALMOND, Gabriel ve VERBA, Sidney (1963), **The Civic Culture**, Princeton University, New Jersey.
- ARAT, Necla (1986), **Kadın Sorunu**, Say Yayınları, İstanbul.
- ATABEY, Güllü ve HASTA, Derya (2018), “Siyasal Katılım, Siyasal Yeterlik ve Toplumsal Cinsiyet”, **Nesne Psikoloji Dergisi**, S.6(13), ss.484-515.
- BAYKAL, Deniz (1970), **Siyasal Katılma Bir Davranış İncelemesi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- BHASIN, Kamla (2003), **Toplumsal Cinsiyet Bize Yüklenen Roller** (Çev. Kader Ay), Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- BEKTAY, Fatmagül (1996), **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, Metis Yayınları, İstanbul.
- BOURDIEU, Pierre (2015), **Eril Tahakküm** (Çev. Bediz Yılmaz), Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- CAMPELL Rosie ve WINTERS, Kristi (2008), “Understanding Men’s and Women’s Political Interest: Evidence From a Study of Gendered Political Attitudes”, **Journal of Elections, Public Opinion and Parties**, S.18(1), ss.53-74.
- CARR, Robert K. ve BERNSTEIN’S, Marver H. (1974), **American Democracy**, The Dryden Press, Illinois.
- CASCIO, Elizabeth U. ve SHENHAY, Na'ama (2020), “A Century of the American Woman Voter: Sex Gaps in Political Participation, Preferences, and Partisanship since Women’s Enfranchisement”, **Journal of Economic Perspectives**, S.34(2), ss.24-48.
- CONNELL, Robert William (1998), **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar** (Çev. Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- ÇAHA, Ömer, TOPRAK, Metin ve DALMIŞ, İbrahim (1996), “Siyasal Parti Üyelerinde Siyasi Katılım Düzeyi: Kırkkale Örneği”, **Yeni Türkiye**, S.9, ss.205-224.
- ÇUKURÇAYIR, Mehmet Akif (2002), **Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi**, Çizgi Kitabevi, Konya.
- DAHL, Robert (1976), **Modern Political Analysis**, Prentice Press, New Jersey.
- DEMİR, Zekiye (2015), **Türkiye’de Kadın ve Siyaset**, Kadim Yayınları, Ankara.
- DOLAN, Kathleen (2011), “Do Women and Men Know Different Things? Measuring Gender Differences in Political Knowledge”, **Journal of Politics**, S.73(1), ss.97-107.
- DONOVAN, Josephine (2015), **Feminist Teori** (Çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan), İletişim Yayınları, İstanbul.
- DÖKMEN, Zehra (2009), **Toplumsal Cinsiyet**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- DUVARGER, Maurice (1955), **The Political Role of Women**, Unesco Publisher, Paris.
- ERDER, Necat (1996), **Türkiye’de Siyasal Parti Seçmenlerinin Nitelikleri, Kimlikleri ve Eğilimleri**, TÜSES Yayınları, Ankara.
- ERDOĞAN, Murat (1992), “Olağandışı Oy Verme Davranışı ve Mobilize Katılım: Güneydoğu Anadolu Projesi Bölgesi’nde Toplu Oy veren Köyler Üzerine Bir Araştırma”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S.47(1-2), ss.277-310.
- ESER, Hamza M. ve SARIŞAHİN, Pınar (2016), “Cinsiyet-Siyasal Katılım İlişkisi: SDÜ Örnek Olayı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, S.7(15), ss.38-58.
- GIDDENS, Anthony (2006), **Sosyoloji** (Çev. Mine Turhan Kara), Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- GIDDENS, Anthony ve SUTTON, Philip W. (2018), **Sosyolojide Temel Kavramlar** (Çev. Ali Esgin), Phoenix Yayınevi, Ankara.

- GIDENGİL, Elisabeth, BLAIS, André, NADEAU, Richard ve NEVITTE, Neil (2003), “*Women to the Left? Gender Differences in Political Beliefs and Policy Preferences*”, **Gender and Elections Canada** (Ed. Manon Tremblay, Linda Trimble), Oxford University Press, New York, ss.140-159.
- GÜLDÜ, Özgür ve ERSOY KART, Müge (2009), “*Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme*”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S.64(3), ss.97-116.
- HOOBS, Bell (2016), **Feminizm Herkes İçindir** (Çev. Aysel Yıldırım, Ece Aydın, Berna Kurt), Bgst Yayınları, İstanbul.
- HUNTINGTON, Samuel P. ve NELSON, Joan M. (1976), **No Easy Choice Political Partipation in Developing Countries**, Harvard University Press, London.
- KAHRAMAN, Ahmet Burak (2011), **Siyasal Katılımın Sosyolojik Analizi**, Çizgi Kitabevi, Konya.
- KALAYCIOĞLU, Ersin (1979), “*Siyasal Katılmanın Koşullarına Genel Bir Bakış*”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, S.37(1-4), ss.160-199.
- KALAYCIOĞLU, Ersin (1983), **Karşılaştırmalı Siyasal Katılma**, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- KALAYCIOĞLU, Ersin (1984), **Çağdaş Siyasal Bilim**, Beta Yayınları, İstanbul.
- KANDIYOTI, Deniz (2015), **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar** (Çev. Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Şirin Tekeli, Hüseyin Tapınç, Ferhunde Özbay), Metis Yayınları, İstanbul.
- KAPANİ, Münci (1992), **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- KARAKAYA, Handan (2021), “*Toplumsal Cinsiyet Kavramı Bağlamında Panopticon*”, **Toplumsal Cinsiyete Dair** (Ed. Handan Karakaya, Veda Bilican Gökkaya), Nobel Yayıncılık, Ankara, ss.1-42.
- KARP, Jeffrey A. ve BANDUCCI, Susan A. (2008), “*When Politics is Not Just a Man's Game: Women's Representation and Political Engagement*”, **Electoral Studies**, S.27(1), ss.105-115.
- KAYMAKÇI, Ramazan (2018), “*Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Siyasal Değer: Şanlıurfa Örneği*”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- KIŞLALI, Ahmet (1976), “*Siyasal Tutumlarda Kuşak ve Cinsiyet Etkenleri*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S.31(1), ss.116-130.
- KIŞLALI, Ahmet (1992), **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi, Ankara.
- KIŞLALI, Ahmet (1995), **Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, İmge Kitabevi, Ankara.
- KITTILSON, Miki Caul (2016), **Gender and Political Behaviour**, Oxford University Press, Oxford.
- KÜÇÜK, Ayşe (2020), “*Toplumsal Cinsiyet Açısından Siyasal Kültür: Şanlıurfa Örneği*”, **Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- LIPSET, Seymour Martin (1986), **Siyasal İnsan** (Çev. Mete Tuncay), Teori Yayıncılık, Ankara.
- LIZOTTE, Mary Kate ve SIDMAN, Andrew H. (2009), “*Explaining the Gender Gap in Political Knowledge*”, **Politics & Gender**, S.5(2), ss.127-151.
- MARINI, Margaret Mooney (1990), “*Sex and Gender: What Do We Know?*”, **Sociological Forum**, S.5(1), ss.95-120.
- MEULENBENT, Anja (1987), **Feminizm ve Sosyalizm** (Çev. Erman Demirci), Yazın Yayıncılık, İstanbul.
- MICHELL, Andree (1993), **Feminizm** (Çev. Şirin Tekeli), İletişim Yayınları, Ankara.
- MILBRATH, Lester W. (1965), **Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics?**, Rand McNally and Company Press, Chicago.
- MONDAK, Jeffery J. ve ANDERSON, Mary R. (2004), “*The Knowledge Gap: A Reexamination of Gender-Based Differences in Political Knowledge*”, **The Journal of Politics**, S.66(2), ss.492-512.
- NUHRAT, Cenap (1971), “*Türkiye Köylerinde Olağandışı Oy Verme*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S.26(1), ss.219-244.

- ORUM, Anthony M., COHEN, Roberta S., GRASMUCK, Sherri ve ORUM, Amy W. (1974), “*Sex, Socialization and Politics*”, **American Sociological Review**, S.39, ss.197-209.
- OZANKAYA, Özer (1971), **Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- ÖZBUDUN, Ergun (1975), **Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.
- SCHLOZMAN, Kay Lehman, BURNS, Nancy ve VERBA, Sidney (1994), “*Gender and the Pathways to Participation: the Role of Resources*”, **The Journal of Politics**, S.56(4), ss.963-990.
- SELÇUK, F. Ülkü ve ERDEM TUZLUKAYA, Şule (2013), “*Çalışma Yaşamı ve Kadın*”, **Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları** (Ed. Lerzan Gültekin, Gül Güneş, Ceylan Ertung, Aslı Şimşek), Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara, ss.4-16.
- SENCER, Muzaffer (1974), **Türkiye’de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar**, May Yayınları, İstanbul.
- SEVİM, Ayşe (2005), **Feminizm**, İnsan Yayınları, İstanbul.
- SLATTERY, Martin (2014), **Sosyolojide Temel Fikirler** (Çev. Gülhan Demiriz), Sentez Yayıncılık, Bursa.
- SOUBLE, Suzanne ve NAIRNE, Jennifer (2006), “*Are Girls Checking Out? Gender and Political Socialization in Transitioning Democracies*”, **A Paper Presented at the Midwestern Political Science Meeting**, Center for Civic Education Publisher, Chicago, ss.1-16.
- ŞENTÜRK, Hulusi (2008), **Seçmenin DNA’sı**, Okutan Yayınları, İstanbul.
- TALASLI, Gülay (1996), **Siyaset Çıkmazında Kadın**, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- TAYLAN, Gönül (1975), “*Toplumda Kadının Rolü Üzerine*”, **Birikim Dergisi**, S.1(3), ss.70-75.
- TEKELİ, Şirin (1982), **Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat**, Birikim Yayınları, İstanbul.
- TEKELİ, Şirin (1988), **Kadınlar İçin**, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- TEKELİ, Şirin ve KORAY, Meryem (1991), **Devlet-Kadın-Siyaset**, TÜSES Vakfı Yayını, İstanbul.
- TURAN, İlter (1986), **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, Der Yayınları, İstanbul.
- ULUÇ, A. Vahap (2007), “*Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Toplumsal ve Siyasal Yapısı: Mardin Örneğinde Siyasal Katılım*”, **Yayınlanmış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- VATANDAŞ, Celalettin (2007), “*Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algulanışı*”, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, S.35, ss.29-56.
- VERBA, Sidney, BURNS, Nancy ve SCHLOZMAN, Kay Lehman (1997), “*Knowing and Caring About Politics: Gender and Political Engagement*”, **The Journal of Politics**, S.59(4), ss.1051-1072.
- WEDEL, Hiedi (2013), **Siyaset ve Cinsiyet** (Çev. Can Kurultay), Metis Yayınları, İstanbul.
- WEINER, Myron (1971), “*Political Participation: Crisis of the Political Process*”, **Crises and Sequences in Political Development** (Ed. L. Binder, S. Verba, J. Coleman), Princeton University Press, New Jersey, ss.159-204.
- YAPICI, Asım (2016), “*Cinsiyete Göre Farklaşan Dindarlıklar ve Kadınlarda Dinsel Yaşamın Farklı Görüntüleri*”, **Dini Araştırmalar Dergisi**, S.(Kadın Özel Sayısı), ss.131-161.
- YEĞENOĞLU, Meyda (1995), “*Oryantalist ve Milliyetçi Söylem Arasında Kadın ve Peçe Savaşı*”, **Toplum ve Bilim**, S.(66), ss.168-194.